

ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ἡ ἰουστινιάνειος νομοθεσία, σημειώσασα τὸν πρῶτον θετικὸν σταθμὸν, οὐδαμῶς ἐν τοσούτῳ ἐπελήφθη τοῦ ὅλου ζητήματος, δὲν ἠρεύνησε δηλ. κατὰ πόσον ἡ ἀγαμία πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ὑποχρεωτική εἰς τοὺς ἀνωτέρους καθόλου κληρικούς, ἀλλὰ περιορίσθη ὅπως μόνον τὰ τῆς ἀγαμίας τῶν ἐπισκόπων κανόνιση.

Οὕτως :

α') Ἐπέβαλεν ὡς νομικὴν ἀνάγκην τὴν ἀγαμίαν τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐκεῖ ὅπου τυχὸν αὕτη δὲν ἐπεβάλλετο ὡς τοιαύτη διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνθηθείας. β') Νέοι δ' ὅλως προσάγονται λόγοι πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικών, ἡ μέριμνα δηλονότι περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἣτις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὡς γνωστόν, ἦτο τεθειμένη ὑπὸ τὴν διαχείρισιν τοῦ ἐπισκόπου. Ἐγγάμου ὅμως τούτου ὄντος διέτρεχεν ἡ περιουσία τὸν κίνδυνον νὰ καταδαπανᾶται εἰς τὰς οἰκιακὰς αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ χάριν τῶν οἰκείων του. Πρῶτερον ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς κληρικούς ἡ ἀγαμία ὡς ζηλευτὴ τις ἠθικὴ τελείωσις, καθ' ὅσον ὁ ἀγαμος, στερούμενος κοσμικῶν φροντίδων, δύναται ἀπερισπαστότερον νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κυρίου. Ὁ περιορισμὸς δ' ὅμως οὗτος ἔχωρει μόνον ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ εἶχεν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν γ') τὴν συμπληρωτικὴν διάταξιν ὅτι «ὄχι μόνον ἀγαμοὶ πρέπει νὰ ὦσιν οἱ μέλλοντες χειροτονηθῆναι ἐπίσκοποι, ἀλλ' οὐδὲ τέκνα ἢ ἐγγόνους πρέπει ἐκ τοῦ προτέρου αὐτῶν γάμου νὰ ἔχωσιν. Καὶ τοῦτο, διότι ὅταν οἱ ἐπίσκοποι ἔχωσι τέκνα ἢ ἐγγόνους, τότε ἡ ἐκκλησ. περιουσία θὰ εὐρίσκητο ἐπίσης ἐν κινδύνῳ, ὡς καὶ ὅταν ὦσιν ἔγγαμοι.

Τὴν ἐν τούτοις δ' ἐπιμονὴν αὐτοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέδειξε καὶ δι' ἐντονωτέρας ἐπαναλήψεως τῶν ἐν λόγῳ διατάξεων¹.

Ἄπὸ τοῦ 546, χρονολογίας τῆς νεωτέρας, 123 Νεαρῶς, ἐπὶ 150 σχεδὸν ἔτη, οὐδεμίαν εὐρηται πολιτειακὴ ἢ κανονικὴ κἄν διάταξις, μέχρις οὗ συνῆλθεν ἡ ἐν Τροῦλλῳ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος (692). Ἐκ τῶν ταύτης κανόνων δυνάμεθα ἀδιστάκτως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἤδη ἐπεκράτουν αἱ ἰουστινιάνειοι διατάξεις.

Ἡ Π-νθῆκη σύνοδος κατεδίκασεν ἐντόνως καὶ διαρρήδη τὴν πρᾶξιν τῶν Λατίνων, παρ' οἷς ἐν τάξει κανόνος ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς μέλλοντας χειροτονηθῆναι ὑποδιακόνους, διακόνους ἢ πρεσβυτέρους, νὰ χωρίζωνται ἀπὸ τῶν νομίμων αὐτῶν γαμετῶν καὶ κατ' αὐτὴν τὴν χει-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους καὶ τέλος σ. 256.

1 Βλ. νεαρῶς 6, 13, 22, 42, 123, 12.

ροτονίαν νὰ ὁμολογῶσιν ὅτι ἀποστήσονται τῆς μετ' αὐτῶν ὀμιλίας'. Συνεχώρησεν ὅμως κατ' οἰκονομίαν εἰς τοὺς ἐν ταῖς βαρβαρικοῖς ἐκκλησίαις ἱερεῖς, οἵτινες μετὰ τῶν οἰκείων συμφωνοῦντες συμβίων, ἀπείχοντο πρὸς ἀλλήλους ὀμιλίας, τὴν συνήθειαν ταύτην διέταξεν ὅμως συνάμα νὰ μὴ συνοικῶσι ταύταις καθ' οἰονδήποτε τρόπον².

Ἡ πολιτεία εἶχε χωρήσει οὕτω σταθερωτέρα ἢ ἡ ἐκκλησία, ἥτις ἐνῶ ἀπεδέχτο τὰς ἀπαγορεύσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐθέσπιζεν ἐν τοσούτῳ, μετὰ ποιάς τιнос διστακτικότητος, ὅπως *πορευοῦνται* μόνον τῶν ἰδίων γαμετῶν. Οὐδαμοῦ τῶν κανόνων τῆς ἐν Τροῦλλῳ ἐπεβλήθη ἀμέσως εἰς τοὺς ἐπισκόπου ἢ ἀγαμία. Ταύτην θεωροῦσα πλέον ὡς θεσπισμένην ἀρκεῖται εἰς καθορισμὸν τινα εἰδικώτερον: α') Ἀπαγορεύει εἰς τοὺς προέδρους τῆς Ἀφρικῆς καὶ Λιβύης καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν νὰ συνοικῶσι μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. β') Θεσπίζει περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου, πρὸ δὲ τῆς χειροτονίας κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαφευχθείσης, νὰ ἀπολαύῃ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας καὶ νὰ εἰσαγγηται ἐν μοναστηρίῳ μακρὰν τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς κειμένῳ.

Αἱ διατάξεις αὗται τῆς Πενθέκτης εἰς ποῖαν τάχα σχέσιν εὔρηνται

1 Κανὼν 13: «Ἐπειδὴ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανὼνος παραδεδόσθαι διέγνωμιν τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας ἕξεισθαι, καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς, ἡμεῖς τῷ ἄρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ ἰσχύος, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὸς συνάφειαν διαλύοντας ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὀμιλίας. Ὡστε εἴ τις ἀξίως εὐρεθείς πρὸς χειροτονίαν ὑποδιακόνου ἢ διακόνου ἢ πρεσβυτέρου, αὐτοῦς μηδαμῶς κωλύεσθαι ἐπὶ τοῦτον βαθμὸν ἐμβιβάζεσθαι, γαμητῇ συνοικῶν νομίμῳ· μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτήσθω ὁμολογεῖν ὡς ὀπιστήσεται τῆς νομίμου πόδες τὴν οἰκείαν γαμητὴν ὀμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα, καὶ αὐλογηθέντα τῇ οὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον καθυβρίξῃν ἐκβισοθῶμεν τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωτὴς βοώσης. Ἄ ὁ Θεὸς ἔξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω καὶ τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος, τίμον τὸν γάμον καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον καὶ Δέδουσι γυναίκε· μὴ ζῆτει λύσιν. Ἵσμεν δέ, ὡπερ κοί οἱ ἐν Καίθαγῃ συνελθόντες τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν τιθέμενοι πρόνοιαν, ἔφασαν, ὥστε τυὸς ὑποδιακόνους, τοὺς τὰ ἱερά μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους καὶ πρεσβυτέρους, κατὰ τὸν ἰδίους ὁρους καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν Ἀποστόλων παραδοθὲν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν, καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς. Χρῆ γὰρ τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἀγίων μεταχειρήσεως, ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν ὅπως δυναθῶσιν, ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπλῶς αἰτοῦσιν, ἐπιτυχεῖν. Εἰ τις οὖν τολμήσῃ παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων φαρμῆν, ἢ διακόνων ἢ ὑποδιακόνων ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναικα συναφείας τε κοίτης καὶ κοινῆς, καθυβριθεῖσθω ὡσαύτως καὶ εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος, τὴν αὐτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλῃ, ἀφροξέσθω ἐπιμένων δὲ καθαιρέσθω» (Σύνταγμα Ράλλη—Πότλη II, 333—334).

2 Αὐτ. καν. 30, σελ. 369

πρὸς τὸ ἀρχαιότερον τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου δίκαιον καὶ τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν;

Ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὴν ἀγραφὸν συνήθειαν προσέδωκεν ἰσχὴν καὶ τύπον ἐγγράφου θεσμοῦ· ἡ δ' ἐν Τρούλλῳ σύνοδος, οὔτε ἐπαφροσεν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπεδοκίμασέ τι τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας. Καὶ ἂν ἀκόμη ἐθεωρεῖτο ὅτι πρῶτος ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέβαλε νομικῶς τὴν ἀγαμίαν εἰς πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἡδύνατο καὶ οὕτω νὰ ἐθεωρεῖτο ἡ Πενθέκτη ὡς ἐπικυροῦσα τὰς διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀφοῦ οὐδαμοῦ τῶν Κανόνων αὐτῆς ἐπέβαλεν ἀμέσως καὶ διαρρήδην τὴν ἀγαμίαν τῶν ἐπισκόπων; Ἡ Σύνοδος περιορίσθη κυρίως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν μόνον καὶ ταύτην ἐπεββαίωσεν.

Οὕτως ὁμοῦ περιῆλθεν εἰς εἰκαζομένην τινὰ διαφωνίαν πρὸς τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν, τὴν εἰσαγαγοῦσαν, ὡς εἶδομεν, καὶ ἰδίους τῆς ἀγαμίας λόγους, ἐφ' ὧν ἡ Πενθέκτη ἐσίγησεν. Καὶ φθάνομεν εἰς τὴν Νεαρὰν Λέοντος τοῦ σοφοῦ, ὅστις ἤρε τὴν μεταξὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς νομοθεσίας διαφωνίαν, κατὰ τὴν κρατοῦσαν τότε δόξαν περὶ τῆς σχέσεως τῶν κανόνων πρὸς τοὺς πολιτικούς νόμους, διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας:

«Περὶ τοῦ κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος μαρτυρούμενον ἄξιον τῇ ἄλλῃ τοῦ βίου ἀρετῇ μηδὲν εἰς τιμὴν ἐμποδίζεσθαι, ἐνεκα τῶν ἐκ νομίμου παίδων συναφείας, εἰ παῖδες πάρεσιν αὐτῶ.»

Ἀπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ ἐν τοσοῦτῳ *κατωχυροῦτο τέλος* τῆς ἀγαμίας ὁ θεσμός, τῆς Νεαρᾶς τοῦ Λέοντος ἰσχυράσεως ἔκτοτε ἐν τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας¹.

Ἡ Νεαρὰ δ' αὕτη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν τῇ πράξει.

Καὶ ὁ τυχὸν μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος;

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ καὶ Ἀγκύρᾳ συνόδων, ἐκηρῶσσετο μὲν ἀπηγορευμένος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀκυρος. Καὶ διδάσκει μὲν ὁ Μ. Βασίλειος: «Τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπᾶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν».

Ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπηκολούθησεν ἡ νομικὴ τῆς ἀπαγορεύσεως κύρωσις, κηρυχθέντος ἀκύρου τοῦ τοιοῦτου γάμου. Τὰ περὶ τοῦτου ὁμοῦ ἀνήκουσιν εἰς τὸ δίκαιον τοῦ Γάμου.

Ποῖος, λοιπόν, ὁ κανονικὸς καὶ νομικὸς, οὕτως εἶπεῖν, τίτλος τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου;

Προφανῶς αἱ *εὐαγγελικαὶ καὶ κανονικαὶ ἐπιταγαί*, οὐχὶ δὲ ἡ ὁμολογία τῆς παρθενίας, ἣτις μόνον διὰ τοὺς μοναχοὺς ἐμφανίζεται.

Καθῆκον τοῦ κανονολόγου δὲν εἶναι βεβαίως, *νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀγαμίαν*. Ὑπὲρ καὶ κατὰ ταύτης ἔχουσι γραφῇ ἀπὸ αἰώνων τόσα

1. Νεαρὰ 2 ἐν Jus graeco-romanum, Pars III σ. 69—70 (Zachariae A. Lingenthal) Ἡ Ἰουστινιάνειος ἀπαγόρευσις χαρακτηρίζεται βραβείως: «τοῦ μὴν ἐτέρων ἐκθέσει νόμων τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους ἀθετεῖν νόμους».

πολλά, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ προσαγάγη τις νέα ἐπιχειρήματα, κατὰ τὸ λατινικὸν λόγιον: *Contra nolentem nulla disputatio*.

Ὅτι ὁ Γάμος εἶναι ἱερός, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καθιερωθεῖς, ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἀκαταμάχητον. Δὲν ἐπεται ὁμῶς ἐκ τούτου ὅτι πρέπει νὰ θέσωμεν αὐτὸν ἀντιμέτωπον τῆς ἀγαμίας, ὡς πράττουσιν οἱ προτεστάνται. Οὐδὲν ἐκ τούτου ἐπιχείρημα δύναται νὰ συγχομισθῇ. Τοῦτο θὰ ἐσήμαινεν ὡς ἑάν: Διότι ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι ὅλα μὲν τὰ μυστήρια ὑπὸ τοῦ Κυρίου καθιερώθησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ μεταξὺ αὐτῶν ἡ Ἁγία Εὐχαριστία εἶναι τὸ ὑψηλότερον, νὰ συνεπεραίνετο ἐντεῦθεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπορρίπτει τὰ ἄλλα, ἢ διδάσκει ὅτι δὲν εἶναι θείας καθιερώσεως.

Ἐκ τῆς ἀγιότητος τοῦ γάμου δύναται τάχα νὰ συναχθῇ ὅτι δὲν ὑπάρχει τί ὑψηλότερον αὐτοῦ;

Ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία, θεωροῦσα τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου, ὡς πηγάζουσαν οὐχὶ ἐκ τοῦ *jus divinum*, ἀλλ' ὡς ἀποτελοῦσαν ἀνθρώπινον *lex ecclesiastica* διδάσκει ταύτην *ἐστειρωμένην δογματικῆς φύσεως*. Κατὰ συνέπειαν δὲ ἀναγνωρίζει εἰς τὸν Πάπαν τὸ δικαίωμα ἵνα εἰς ὠρισμένας ἐξαιρετικὰς περιστάσεις ἐπιτρέπη τὴν παραβίασιν τῆς ἀγαμίας, εἴτε αὕτη ἀπορρῆ ἐκ τοῦ *votum castitatis*, εἴτε ἐκ τῶν γενικῶν κανονικῶν ὑποχρεώσεων.

Ἄλλ' εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἀγαμία εἶναι *προτὸν εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐπιταγῆς*. «Ὁ *δυναμένος χωρεῖν χωρεῖτω*» ἐδίδαξεν ὁ Κύριος καὶ ἡ ἔννοια τῶν λόγων Του τοσαύτην ἐνέχει ἠθικὴν ἐπιταγήν, ὥστε ὁ αὐστηρὸς κοιτῆς θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ θεσμοῦ, ἡρμήνευσεν εὐρύτερον, καὶ πολὺ πέραν τοῦ δέοντος, ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ οἰκονομίᾳ ὅσα ὁ Κύριος ἐδίδαξε περὶ τῶν εὐνουχησάντων ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Προβάλλει ἐντεῦθεν τὸ ἐρώτημα:

Δύναται καὶ δικαιοῦται ἡ καθόλου Ἐκκλησία ἵνα *κανονικῶς* μεταρρυθμίσῃ θεσμοθεσίαν, ἀπορρῆουσαν ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ *Εὐαγγελίου*, θεσμοθεσίαν μάλιστα *μὴ σύμφωνον* ἀπολύτως, κατὰ τὴν ταπεινήν μας γνώμην, οὔτε πρὸς τὸ γράμμα, οὔτε καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Βίβλου;

Ἐλαχίστας ἔχομεν κανονικὰς θεσμοθεσίας, τοσοῦτον σαφῶς διαγραφείσας ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰδρυτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅταν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ὄρια τῆς δογματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς φύσεως ἀμφοτέρων, δὲν καθωρίσθησαν ποτὲ ἐπακριβῶς, οὐδὲ νὰ καθωρισθῶσι δύνανται; ὅτι δὲ ἡ ὑψηλοτάτη αὕτη ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Θεανθρώπου ἐπὶ εἴκοσι συναπτοὺς αἰῶνας ἐφαρμοσθεῖσα, ἔστω καὶ εὐρέως, ἐστῆριξε καὶ ἐκραταίωσε τὴν Ἐκκλησίαν ἀκριβῶς διότι πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως πιστῶς διατηρηθῇ—*θὰ μελετήσῃ μετὰ πάσης περισεύσεως ἂν δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῇ καὶ οὐσίαν εἰς τὴν Διορθόδοξον Σύνοδον τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως καὶ μετατροπῆς*.

Ἡ ἠθικὴ αὕτη Διδαχὴ ἀναμφισβητήτως ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ θεμέ-

λια τοῦ ὑγιοῦς Ἐκκλ. Ὁργανισμοῦ, τοῦτον δὲ ἀκριβῶς προώρισται σπουδαίως καὶ ἐπικινδύνως νὰ διασείσῃ ἢ ἐπὶ *ψευδῶν* προϋποθέσεων στηριχθεῖσα ἀπόφασις τοῦ Πανορθοδόξου συνεδρίου Κων/πόλεως, εἴ ποτε ἐφηρμόζετο.

Τὸ κατ' ἐμὲ διὰ τοὺς προρηθέντας κανονικοὺς λόγους, θὰ ἡμφισβήτηουν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ δικαίωμα *οἰασθήποτε μετατροπῆς* τῶν κρατούντων ἐν τούτῳ:

Προσφυῶς πάνν ὁ Πανιερώτατος εἰσηγητῆς, προκειμένου περὶ τοῦ δευτέρου γάμου τῶν ἱερέων, ἀναφωνεῖ:

Γαμησάτωσαν, παραιτούμενοι τῆς ἱερωσύνης.

Διότι παραιτοῦσιν ἢ μᾶλλον ἐκπίπτουσι ταύτης, χωροῦντες πρὸς δεύτερον γάμον.

Λυποῦμαι δ' ἐν τοσούτῳ, διότι διαφωνῶ πρὸς τὸ ἕτερον τῶν συμπερασμάτων του, ὅπως ἡ Ἐκκλησία ἀναστηλώσῃ τὸν τῶν Ἐπισκόπων γάμον. Τοὺς λόγους ἐμνημόνευσαν ἤδη οἱ προλαλήσαντες συνάδελφοι, ὡστε, παρέλκει ἢ ἐπανάληψις αὐτῶν.

VI. Ὁ Μητροπολίτης Σύρου Ἀθανάσιος εἶπεν:

Δὲν θὰ εἶχον ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδεμίαν ἀντίρρησην νὰ μὴ ἀρνηθῶ τὴν καινοτομίαν ταύτην, ὅπως καὶ ἐκ τοῦ ἐγγάμου κλήρου εἰσέρχονται εἰς τὸ Ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ἐὰν εἶχον πεποίθησιν, ὅτι οὕτως ἢ ἰσχὺς τοῦ Ἐπισκόπου ἐν τῇ ἐργῶδει τοῦ Κυρίου διακονία θὰ ἐνισχύετο, ἢ ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ τὸ γόητρον ἐτι μᾶλλον θὰ ἐλαμπρύνετο καὶ ἐνεδυναμοῦτο. Ἀλλὰ πιστεύω ὅλως τὸ ἐναντίον, ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος διατηρηθεὶς αἰῶνας ὀλοκλήρους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ, ὑφ' ἑς μάλιστα περιστάσεις εὐρίσκειται παρὰ τῷ λαῷ ἢ θρησκευτικῇ αὐτοῦ συνείδησις, δὲν εἶναι αὕτη παρεσκευασμένη πρὸς τοιαύτας θρησκευτικὰς μεταρρυθμίσεις. Διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι μᾶλλον ζημίαν θὰ ἀποκομίσῃ ἢ Ἐκκλησία ἐκ τοιούτων ἀκαίρων καινοτομιῶν. Αἱ θρησκευτικαὶ καινοτομίαι εἶναι ὕλη εὐφλεκτος καὶ ἀνάπτει πυρκαϊάς. Ἐὰν τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα ἦτο προηγμένον καὶ ἡδιαφόρει περὶ τῆς Ἐκκλησίας του, τότε θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σκεπτάμεθα περὶ τοιούτων ζητημάτων τοῦ γάμου τῶν Ἐπισκόπων. Ἀφ' οὗ ἔσμεν βέβαιοι ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα διὰ τῆς καινοτομίας ταύτης δὲν θέλει ἐνισχυθῆ, ἀλλὰ τοῦναντίον θέλει μειωθῆ, δὲν θὰ ἦτο ἔργον συνέσεως, οὐδὲ κἂν νὰ ἐπιληφθῶμεν ταύτης. Ἄλλ' ὅμως εἶναι ὡσαύτως γνωστὴ καὶ ἡ δύναμις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐν μέσῳ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, διὰ τῶν ὁργάνων αὐτῆς. Κατορθώνει αὕτη εἰς αἰῶνα ὑλομανίας καὶ ἀπιστίας, μὴ προβαίνουσα εἰς οὐδεμίαν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσειν, νὰ ἐφορᾷ μὴ μεγάλας ἐφορὰς ἰωβιλαίων. Καὶ ἰδοὺ πανταχόθεν συρρέουσιν ἄθροοι οἱ πιστοὶ ἵνα ἐν Ρώμῃ δεχθῶσι τὴν εὐλογία τοῦ Πάπα. Ἡ ἀνακίνησις παρ' ἡμῶν τοιούτων ζητημάτων θὰ ἐπιδράσῃ κακῶς εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν. Ἐχομεν ἤδη περὶ τούτου πικρὰν πείραν ἐκ τῶν τελευταίων ἐκκλησιαστικῶν γεγονότων. Καὶ διὰ τοῦτο ἀποκρούω πᾶσαν ἰδέαν ζητημάτων, δυναμένων νὰ ἔχουσιν ὀλέθρια ἀποτελέσματα

διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἐκκλησία οὕτω θεσπίσασα θέλει τοὺς Ἐπισκόπους ἄκρον ἰδεολόγους, δυναμένους νὰ λέγωσι τῷ πεινῶντι ὑπόμεινε καὶ τῷ διψῶντι ὑπόφερε, θέλει αὐτοὺς θερησκευτικὰς φύσεις, δυναμένας νὰ καταπνίγῃσι πᾶσαν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός, θέλει αὐτοὺς νὰ περιπολῶσι θεῶ καὶ ἀγγέλοις, ἐκτὸς σαρκός καὶ αἵματος ζῶντας.

VII Περὶ τὸ τέγμα οὕτω τῆς συζητήσεως ἐπιπροσθέτει ὁ εἰσηγητὴς Μητροπολίτης Φιλάρετος :

Ὡς συμπεράσματα βέβαια, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ γραμματος τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἐδραζόμενα, ἐξήγαγον ἐν τῇ εἰσηγήσει μου τὰ ἑξῆς : α') Ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τίμιος πάντοτε ὁ γάμος ἀνεγνωρίζετο καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, κατεπολεμοῦντο, δὲ οἱ θέλοντες νὰ καταπολεμήσωσιν αὐτὸν καὶ παραδώσωσιν ὡς βδελυκτόν, β) Ὅτι, καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀγιότητα καὶ τιμιότητα τοῦ γάμου, ἡ ἀγαμία ἰσχύει ὡς κατὰστασις τελειότερα καὶ δὴ οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ὡς σχέσις πρὸς τὴν φυσικὴν πλευρὰν καὶ ὄψιν τοῦ γάμου, γ') Ὅτι ἡ ἀγαμία οὐδενὶ ἐπεβάλλετο, ἀλλ' ἀφίετο εἰς τὴν ἐλευθέραν τῶν πιστῶν ἐκλογὴν, δ') Ὅτι εἰς τὰ κληρικὰ ὀφείματα προήγοντο οὐ μόνον ἔγγαμοι, ἀλλὰ καὶ ἀγαμοι, ε') Ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀποστολικὴν παράδοσιν ἀπηγορεύετο ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμος, στ') Ὅτι ἡ ἐν Τυούλλῳ Πενθέκτη Οἰκουμενικῇ Σύνοδος, οὐχὶ ἐκ πνεύματος ἐναντίου τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων καὶ ἕνεκα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν, ἐκώλυσε τοῖς Ἐπισκόποις μόνον τὸν γάμον καὶ ζ') Ὅτι ἐν μὲν τῇ ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἀγαμία ἐπεβλήθη οὐ μόνον τοῖς Ἐπισκόποις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὑποδιακόνοις. Ἐν δὲ τῷ Προτεσταντισμῷ, παραγνωρισθείσης τῆς ἠθικῆς σημασίας τῆς ἀγαμίας καὶ ὑπερενταθείσης τῆς φυσικῆς ὁρμῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ γάμος ἐπειράπη τοῖς κληρικοῖς ἀδιακρίτως, ὡς καὶ τοῖς λαϊκοῖς.

Κατὰ ταῦτα, φρονῶ ὅτι οὐδέποτε οὐδαμῶς δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὁ δεύτερος γάμος τῶν κληρικῶν, μετὰ τὴν χειροτονίαν. Τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα προσάγουσιν οἱ ἐναντίοι εἶναι ἀνίσχυρα. Ὁ δεύτερος γάμος, ὁ μετὰ τὴν χειροτονίαν, δὲν ἀπηγορεύθη κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἕνεκα τῆς προσηγηθείσης ἱερωσύνης, τὴν ὁποίαν θεωροῦν ὑπεστήριξεν ἡδὴ Λέων ὁ Σαφὴς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἠθικὴν σημασίαν καὶ τὸν προορισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκλήθη ὁ ἱερωμένος. Ὁ ἀφοσιώσας ἑαυτὸν ἅπαξ εἰς τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι δυνατὸν ἠθικῶς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν γαμικὸν βίον. Τὰ δὲ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ δογματικοῦ, ἀλλὰ ἠθικοῦ ζητήματος καθ' ἡμᾶς δὲν ἰσχύουσι, διότι φρονοῦμεν ὅτι τὰ τε δόγματα καὶ ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, ἔχουσι τὸ αὐτὸ κύρος καὶ τὴν ἀθθεντίαν, οὐδὲ παραδεχόμεθα τὸ συνήθως λεγόμενον, ὅτι ἕνεκα τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ κοινωνικοῦ μας βίου πρέπει πολλάκις νὰ προσαρμοζώμεθα πρὸς αὐτόν. Αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι, δογματικαὶ τε καὶ ἠθικαί, εἶναι ἀναλλοίωτοι καὶ ἀμετάβλητοι καὶ δὲν δύναται νὰ προσαρμοζῶνται ἐκάστοτε πρὸς τὸ ἕξω.

τερικὸν κοινωνικὸν περιβάλλον, ὅπως ὁ ἀνεμόμυλος. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ ἐπὶ ζητημάτων ἐκκλησιαστικῆς καὶ διοικητικῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν γάμον τῶν Ἐπισκόπων φρονούμεν, ὅτι καθὼς ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀπηγόρευσε αὐτὸν τοῖς Ἐπισκόποις, οὕτως ἑτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτόν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ ὀδυνηραὶ συνέπειαι τοῦ τοιοῦτου γάμου, ἐν μέσῳ τῆς σημερινῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν διαβιοῦμεν.

VIII. Περιωθήσεως τέλος καὶ τῆς δευτερολογίας τοῦ Μητροπολίτου Φιλαρέτου, ἡ ἐπιτροπεία προέβη εἰς τὴν ἀπόφασιν διὰ ψηφοφορίας τῶν μελῶν ταύτης.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου μέρους ἡ ἐπιτροπὴ εὐρέθη σύμφωνος ἰὰ μὴ ἐρχῶνται εἰς δεῦτερον γάμον οἱ ἱερεῖς. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὅμως ζητήματος ἀποφαίνεται ἡ ἐπιτροπὴ, κατὰ πλειονοψηφίαν, κατὰ τῆς προχειρίσεως τῶν ἐγγάμων κληρικῶν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, μειοψηφισάντων τῶν Μητροπολιτῶν Διδυμοτείχου Φιλαρέτου καὶ Μομφρασίας καὶ Λακεδαιμόνος Γερσανοῦ.

IX. Ἐπὶ τῆς Βιβλιογραφίας.

Πρὸς πληρεστέραν ἐν τοσούτῳ κατανόησιν τοῦ σπουδαίου τούτου κανονικοῦ προβλήματος, ἐφ' οὗ διεξοδικωτέραν ἐπιφυλάσσομεν ἡν ἐρευνᾶν, παρὰ τὴν ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν κλασικῶν τῆς Δύσεως ἐπὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κανονομαθῶν (Hinschius, Friedberg, Richter, Philips, Sohm, Scherer, Schulze) διαφώτισιν, ὁ μελετητὴς δύναται νὰ ἀνατρέξῃ καὶ εἰς τὰ ἀκόλουθα εἰδικώτερον:

Johann An. Theiner—Augustin Theiner: Die Einführung der erzwungenen Ehelosigkeit bei den christlichen Geistlichen und ihre Folgen. Barmen (1892). Τόμοι I—III μὲ πρόλογον τοῦ καθηγητοῦ Nippold.

Heinrich Böhmmer: Die Entstehung des Zölibats. Geschichtliche Studien. Albert Hauch zum 70 Geburtstag. Leipzig 1916 (σ. 6—24).

Johannes Baptist Sägmüller ἐν τῷ νεωτάτῳ αὐτοῦ Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts. I Bd, III Teil: Die kirchlichen Personen, die Kleriker im Allgemeinen. Freiburg i/Br. 1930. Βλ. § 72 σ. 375 ἐπ. Ehelosigkeit.